

Türk dünyası: dünən

Hüseyinbala MİRƏLƏMOV

1960-cı illərdən başlayaraq çıxdığım ədəbiyyat yolçuluğunda tarixi araşdırma, tarixi mövzularda əsər yazmaq marağı daim mənimlə yanaşı addımlayıb. Tariximizin sirlərlə dolu və daha az açılmış səhifələri həmişə diqqətimi çəki və bu diqqət tarixi əsər yazıb-yaratmaq şövqümü stimullaşdırıb. Müxtəlif illərdə yazdığım "Sonuncu fəth", "Od və büt", "Yanan qar", "Xəcalət", "Süqut", "Bənövşəyi öncir", "Çaldıran yolu", "Sonuncu səfər", "Ənvər Paşa" kimi əsərlərim fərqli tarixi dövrlərə aid süjetləri özündə ehtiva edir.

2000-ci illərdən başlayaraq türk tarixinin mövzularını dərindən araşdırıb öyrənməyə başladım. Türkün türkə qənim kəsildiyi, qardaş qatilli, ata qatilli qanlı-qadalı orta əsrlər tarixini tədqiq etdikcə zamanın dərin qatlarında qalibiyyət kimi görünüb əslində böyük məğlubiyyət olan oyuncuq zəfərlərin ağırsı ürəyimi didirdi.

Tarixin o dövrlərinə nəzər saldıqca eyni soykökə aid türk sərkərdələrinin başçılığı ilə qənim qardaş xalqların bir-birinə qılınc çəkdiyi, bir-birinin qanını içdiyi zamanların soyuğu məni illiklərimə qədər titrədir.

Əzərimdə uzun illər işlədiyim və 2020-ci ildə işi üzü görən "İki şah, iki sultan" trilogiyasına daxil olan "Süqut", "Bənövşəyi öncir", "Çaldıran yolu" romanların bütünlüklə bir mövzulara həsr olunub. Trilogiyanın birinci kitabı "Süqut"da Azərbaycanın orta əsrlər tarixinin ən keşməkeşli ziddiyyətli dövrü - Ağqoyunlular xanədanının təşəkkül və bütün bunların fonunda şair hökmdar Qazi Bürhanəddin, eləcə də Bayandurlar nəslinin görkəmli nümayəndələrinin - Qara Yuluq Osmanın, oğlu Cəlaləddin bəyin, həyat yoldaşı Sara xatunun, oğlu Uzun Həsənin təmsalında real tarixi qəhrəmanların obrazlarını işlədikcə onların ata, qardaş qatili ilə dolu olan, qonşu türk hökmdarları ilə bir-birinə qənim kəsilmə ömrü yolu qəlbini sızdadı. Sözügedən trilogiyanın proloqunda bu məqamlara aydınlıq gətirərək bir-birinə qarşı savaşın türklərin məğlubiyyətinin türk dünyasını çökdürmə niyyətində olan o zamankı xaçlı solib həvəskarlarının ürəyindən olduğunu da qeyd etmişəm. Ağqoyunlu imperiya-

sı uğrunda mübarizədə başqa heç bir şərt qəbul etməyən Uzun Həsən Osmanlı Sultanı Mehmedlə üz-üzə gəlməmək və qardaş qırğınının yaşanmaması üçün bütün diplomatik vasitələrdən istifadə edir. Hətta Sultan Mehmedin dialoq zamanı "ana" deyərək xitab etdiyi Sara Xatunla diplomatik danışıqları da heç bir ürəkəcan nəticə vermirdi. İki güclü türk dövlətinin mövcud olmasını istəməyən Qərb dünyasının, xaçlı Avropanın fitnəsi ilə qızıqdırılan Sultan Mehmed gələcəyi görmür, zamanın iki nəhəng türk imperiyası toqquşur, qarşı-qarşısı gəlir. Halbuki dövrünün həm də görkəmli şairi sayılan Sultan Mehmed qəzəllərinin birində yazırdı:

*Bu fani dünya üçün dəyməz quru qovğaya,
Əcəl ki bu dünyanın ziyanını qəsd edər...*

Amma bütün yazılanlar sadəcə sözdə idi, realılıqda isə iki türk imperator böyük bir səhvən həm səbəbkarları, həm də qurbanları kimi tarixə həkk olundular...

Öz-özünə qənim kəsilmə türk düşmənliliyi isə ta Sultan Mehmedin ulu babası İldırım Bəyazidin zamanından, iki nəhəng sərkərdənin - Əmir Teymur və İldırım Bəyazidin qarşılaşmasından başlamışdı... İki türk, iki görkəmli hökmdar... Və bitməyən üstünlük qovğası, qarşılaşılmaz iqtidar ehtirası... "İki şah, iki sultan"ın ilk romanı "Süqut"un girişində tarixin acı ironiyası türk sərkərdələrinin talelərinin təmsalında özünü göstərirdi: "1402-ci ildə Əmir Teymur İldırım Bəyazidə dörd məktub göndərərək, qayalar üzərində yerləşən ölçətməz Kemah qalasının təslim olunmasını tələb etmişdi. İldırım Bəyazid isə Əmir Teymurun bu təklifini təhqiramiz bir şəkildə rədd etmiş, "Ey qoca köpək, məktubunda bizi qorxutmaq və hiylə ilə aldatmaq istəmişən. Osmanlı sultanlarını Əcəm padşahlarına bənzətmə!" - deyə xitab etdiyi naməni böyük fəthlə döyüşməkdən qorxmadığını göstərmək üçün "...Bu məktub əlinə keçdikdən sonra hor kim ki savaş meydanına gəlməyib qaçarsa, onun arvadı üç talaqa ondan boşansın..." şəklində yekunlaşdırmışdı.

Olan oldu... 1402-ci ilin iyulun 20-də gün qalxar-qalxmaz Dünya Fatehi ilə İldırım Bəyazid Ankara yaxınlığındakı Çubuq düzənliyində üz-üzə gəldilər. Asiya tarixinə ən möhtəşəm döyüşlərdən biri kimi həkk olunan həmin Ankara savaşında İldırım Bəyazid məğlub oldu.

Əmir Teymurun ən inanılmaz ordu başçılarında Mahmud Xan İldırım Bəyazidi iki oğlu ilə birlikdə əsir götürdü. Paltarları cırılmış və palçıq bulaşmış yaralı, bədbəxt sultanı Əmir Teymurun hüzuruna gətirdilər. Bu zaman Teymurun məktubunu oynuna başı qarışmışdı. O, oyunu yarımçıq saxlayıb əsirinə baxıb ucadan güldü. İldırım Bəyazid Əmir Teymurun gülməsinə kəskin reaksiya verəndə Böyük Fateh cavab vermişdi:

- Bilirsənmi, nəyə güllürəm? Allahın işinə bax! Bu böyüklükdə dünya sənin kimi bir korla mənim kimi bir topalın ümidinə qalib!

Deyənlərə görə, Əmir Teymur ömr etmişdi ki, əsiri dəmir qəfəsin içinə salsınlar

və həmin qəfəsi dəvənin üstünə qoysunlar. Çox keçmədi qəfəsin bu cür daşınması barədə, dəmir qəfəs haqqında yeni bir əfsanə dildə-ağızda dolaşmağa başladı. Əmir Teymurun tapşırığı ilə əsiri İldırım Bəyazidi hər gün onun yanına gətirirdilər. Əvvəl onu xoş sözlərlə və təvassüflə qarşılayardı. Daha sonra gülüb təhqir edərdi.

Anadoluda türk birliyini quran, elə atası Sultan Muradın son zəfərinə - Kosovo zəfərinə imza atan, birləşmiş xaçlı ordularını Nigboluda darmadağın edib türk tarixinin qızıl səhifələrindən birini yazan İldırım Bəyazid öz əsir taleyi ilə barışmadı və tarixi mənbələrdə yazıldığına görə, düşdüyü durumu qüruruna sığışdırma bilmədiyi üçün sultan üzüyündəki zəhəri içərək intihar etdi. Bu, tarixin qəmli güllüsü idi.

Bəyazidin əsirlikdə öldüyünü eşidəndə, Teymur ona hörmətini bildirib və ağlayıb. Bəli, böyük kişilərin və böyük müharibələrin öz qanunları var... Əlbəttə, bütün bunları eşidən "xristianlar bayram edir, kilsələrdə zəng səslərini ucaldırlar"... Axı xaçlı ordularının Kosovadakı məğlubiyyəti Avropanın yadından çıxarmışdı. O savaşın əsas qəhrəmanı Osmanlı ordusunun sağ cinahına komandanlıq edən indiki məğlub İldırım Bəyazid deyildimi? Birləşmiş xaçlı ordularının müsəlman qüvvələri qarşısında ilk tarixi süqutu İldırımın adı ilə bağlı olmamışdı? İndi də Ankara savaşında İldırımın məğlubiyyəti Avropanı sevindirir və Avropa Bəyazidin məğlubiyyətində öz xilasını görür, kilsələrdə gizlicə şadanalıq keçirirlər.

Sultan II Bəyazid, Sultan Səlim Yavuz, Uzun Həsən, Şah İsmayıl Xətai, Sultan Mehmed yalnız sülalə baxımından fərqli idilər. Amma soykökü etibarilə hamısı Oğuz xanın nəslindəndi. Əslində, türk tarixindəki böyük savaşlar - Ankara savaş, Çaldıran döyüşü sonunda türk birliyinə doğru gedən yolların açılması vasilə olubdu. Axı xan?danlar millət deyil. Bir millətin ayrı-ayrı sülalələrinin qurduğu sistemləri ayrı-ayrı dövlətlər halına gətirmək yanlışlığa uyğunsuzdur. Bəlkə də yanlışdır... Amma... Teymurun sonra tarixin ibrət səhnəsinə Şah İsmayıl çıxmamı? Türk kimliklərinin fərqi olmayan Osmanlı vəqionəvisləri ona zamanə Əfrasiyabı demirdilərmə? Zəmanənin Alp Ər Tonqanı deyil... Teymur da Alp Ər Tonqanın nəslindəndi. Çaldıran savaş, Ankara meydan savaşının, Şah İsmayıl Sultan Səlimin arasındakı qanlı itxifat da Əmir Teymurla İldırım Bəyazid arasındakı qanlı qırğının davamı idi. Qardaş qırğını... Çaldıran döyüşü... Əraziyi üç milyon kvadrat kilometrə artıq bir dövlətin süqutu! Böyük tarixin qarşısında yenə də eyni səhvlər... Türk dünyasının iki qüdrətli fəthi, söz və hərbi meydanının cahangirliyi - Şah İsmayıl Xətai və Yavuz Sultan Səlim arasında 1514-cü ildə baş verən Çaldıran döyüşü sadəcə bir savaş deyildi. Bu, əslində heç bir tərəfin qalib olmadığı, bütövlükdə türk dünyasının məğlubiyyəti və faciəsi sayılacaq qanlı qardaş qırğını idi..."

"İki şah, iki sultan"ın "Çaldıran yolu" romanında bütün türk dünyasına ibrət olan bu fəlakətli tarixə öz baxış bucağımdan bir

daha işıq salaraq və iki türk hökmdarının faciəvi səhvlərinin köklərini açıb göstərməkdə məqsədlim gələcək nəsillərin tarixdən nəticə çıxarması, bu səhvlərin bir daha təkrarlanmamasıdır... Bəli, bütün bunlar türkün faciəvi tarixidir. Öyrənilib ibrət alınması, nəticə çıxarılması tarixi...

Ancaq nə xoş bizə ki, türkün türkə, qardaşın qardaşa düşmənciliyi elə orta əsrlərin qanlı səhifələrində qaldı. Yaxşı ki, yeni nəsillər bu faciələrdən nəticə çıxararaq tamamilə fərqli yolla, "türkün türkdən başqa dostu yoxdur, müsəlman müsəlmanın qardaşıdır" deyə çıxış edərək irəliləməyi seçirlər.

Ötən əsrin əvvəllərində biz buna bir daha şahid olduq. 1918-ci ildə Bakını - Azərbaycanı bolşevik - daşnak işğalından təmizləyən ordu - igid Ənvər Paşanın müəllifi və təkanverici qüvvəsi olduğu, doğma qardaş Nuru Paşanı komandan təyin etdiyi Qafqaz İslam Ordusu idi. Bu ordunun Azərbaycanı bolşevik-daşnak zülmündən qurtulması üçün apardığı mübarizənin, axıtdıqları qanların üstündən bir əsr ötür, lakin neçə əsrlər keçsə də bu tarixi xidmət bir-birini əvəz edən nəsillər tərəfindən minnətdarlıqla xatırlanır. Bu sonsuz minnətdarlıqdan Osmanlı Türkiyəsinin o vaxtkı hərbiyyə naziri - türk hərbinin böyük sərkərdələrindən biri olan Ənvər Paşa və onun qardaşı Nuru Paşaya da böyük pay düşür. Çünki Qafqaz İslam Ordusunun və onun təcrübəsində Azərbaycan Milli Ordusunun yaradılması, Qafqaza, konkret olaraq Azərbaycana türk hərbi yardım gücləri göndərmək ideyası da, təşəbbüsü də, təşkilatı da Osmanlı dövlətinin hökumət rəhbərlərinin, başlıcası isə Osmanlı imperiyasının hərbi naziri Ənvər Paşanın adı ilə bağlıdır. Onun qətiyyəti, əzmi, iradəsi olmasaydı sözsüz ki, Azərbaycanımıza türk hərbi qüvvələrinin göndərilməsi baş tutmamaqda və xalqımız üzəbzəz durduğu böyük faciələrdə təkbətək qalmaq olacaqdı. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti ilə təxminən həmyaşad olan Qafqaz İslam Ordusunun təşkilatı və fəaliyyəti Azərbaycanın nıcatı oldu; Nuru Paşanın komandanlığı ilə türk ordusu Bakıya özünü bir az da gec çatdırırdı, ən böyük tarixi faciələrimizdən birini yaşayacaqdı. Şaumyan tərəfindən silahlandırılmış erməni quldurları xalqımızı bütünlüklə ələ qanına qərq edəcəkdilər. Bakımız əldən gedə bilərdi... Azərbaycan torpağında yüzlərlə türk şəhidinin məzarı var. (Çanaqqalada da onların harayına yetişmiş Azərbaycan türklərinin) Yüz ildən çoxdur ki, hüzar içinde uyuyan həmin şəhidlərin məzarlarını torpaqlarımızın sinəsində dostluğumuzun, qardaşlığımızın şəərə nişanı hesab etmək olar. Ənvər Paşa, Nuru Paşa və onun silahdaşları ən böyük Azərbaycan qaziləridir.

2021-ci ildə nəşr olunan "Ənvər Paşa" romanında bu müqəddəs mübarizənin ən önəmli detallarını qələmə alıb gələcək nəsillərə çatdırmağa çalışmışam.

Bu gün o birlikdən, həmrəylikdən başlanan qardaşlıq yolu Azərbaycan Prezidenti, Ali Baş Komandanımız İlham Əliyevin böyük türk birliyinin gücünün möhkəmlənməsinə hesablanmış siyasəti və qətiyyətli iradəsi ilə davam edir.

və bu gün

Bu gün təkcə ölkəmizdə deyil, bütövlükdə türk dünyası coğrafiyasında da, regionumuzda da İlham Əliyevin rəhbərliyi və yaxından iştirakı ilə tarix yenidən başlanır. İndi İlham Əliyev başlanğıcından böyük bir galəcəyə doğru addımlamağa başlamışıq. Prezident İlham Əliyev bizim ağılımıza belə gətirə bilmədiyimiz xəyalları gerçəklilyə çevirdi və bu gün də çevirməyə davam edir...

44 günlük Vətən müharibəsi ordumuzun şanlı qalibiyyəti ilə başa çatanda möhtəşəm Zəfər paradında iki qardaş ölkənin - Azərbaycanın və Türkiyənin prezidentləri İlham Əliyev və Rəcəb Tayyib Ərdoğan qalib Azərbaycan əsgərini bir yerdə salamladı. Həmin gün, bütün sələflərimizin - Atatürkün də, Ənvər Paşanın da, Heydər Əliyevin də gözlədikləri gün idi; onların həyat ideali idi. Bu ideali İlham Əliyev gerçəkləşdirdi! 44 gün ərzində isə Rəcəb Tayyib Ərdoğan da öz qan, can qardaşını meydana təqə qoymadı. "Azərbaycanın kədəri kədərdir, sevinci sevincimizdir" deyən Mustafa Kamal Atatürkün vəsiyyətinə sadıq qaldığını təkcə sözdə deyil, əməldə də göstərdi. Ulu Öndərimiz Heydər Əliyevin "bir millət, iki dövlət" düşüncəsindən qaynaqlanan inam Qarabağ labirintinin keçilməz sədlərini dağıtdı, iki ölkənin, iki qardaşın sarsılmaz mənəvi birliyini təmin etdi.

Orta əsrlərdə qan qardaşlarını, türk soylarının hökmdarlarını qızıdırıb bir - birinin üzünə salırdıran xalq Qərb dünyası indi yenilməz türk birliyini, həmrəyliyini daxili peşmanlıq və həsəd hissələrlə izləyir.

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev təkcə qardaş Türkiyə ilə deyil, bütövlükdə türk dünyası ilə mənəvi vəhdətin yaradılması üçün siyasi iradə nümayiş etdirir, lazımı addımlar atır. Məhz buna görə də türk dünyasının ölkələri ilə bu gün siyasi - mədəni əlaqələr ən yüksək səviyyədə inkişaf edir.

Füzulidə inşa olunan Mirzə Uluqbəy adına I nömrəli tam orta məktəbin bu ilin avqust ayında baş tutan açılış mərasimində Azərbaycan və Özbəkistan prezidentlərinin birgə iştirakı da bunun ən bariz göstəricilərindəndir. Nə qədər fəxarət doğuran məqamdır ki, orta əsrlərdə bir-birinin qanına susayan türk sərkərdələrinin müasir xələfləri bu gün yenilməz qüdrəti əldə etməyin bir-biri ilə döyüşməkdən deyil, məhz birləşməkdən keçdiyini anlaşırlar. Bu gün Azərbaycanın erməni işğalından azad olunan ərazisində Əmir Teymurun alim nəvəsi Uluqbəy adına məktəb inşa edilir. Bu, təkcə türk dünyası birliyinin möhkəmləndirilməsi baxımından deyil, mənəvi-ideoloji aspektlərdən də çox təqdirəlayiq və möhtəşəm bir addımdır. Bu gün türk ölkələrini dostluq, qardaşlıq birləşdirir.

Təsadüfi deyil ki, sözügedən məktəbin açılışında bu qardaşlığı Azərbaycan Prezidenti xüsusi səmimiyyətlə vurğuladı: "Bu məktəbi mənəm qardaşım, hörmətli Şavkat Miromonoviç Füzuli şəhərinə hədiyyə edib. Xahiş edirəm ki, mənəm qardaşımı səmimiyyətlə salamlayaq. Məktəbə Əmir Teymurun nəvəsi, özbək xalqının böyük oğlunun adı verilib. Bu məktəb Özbəkistan-Azərbaycan dostluğunun, qardaşlığının bir mərkəzi olacaq".

Yüksək səviyyədə inşa edilmiş bu məktəb Özbəkistan Prezidenti Şavkat Mirziyoyevin "Azərbaycan bizim üçün yaxın dost və zamanın sınağından çıxmış etibarlı strateji tərəfdaşdır" sözlərinin təsdiqi kimi Füzulidə təhsilimizin, millətimizin gələcəyi ilə yanaşı, türk birliyinin əbədiyyətinə də xidmət etməyə başlayıb. Bütün bunlar əslində tarixə qızıl hərflərə həkk olunan şanlı səhifələrdir. Bu, türk tarixinin qəmli surətindən fərəh təbəssümü ilə işıqlandıq məqamlardır...

Azərbaycan böyük türk dövlətlərindən biri olan Qazaxıstanla da dostluq və qardaşlıq əlaqələrini ən yüksək müstəviyə qaldırmaq niyyətindədir. Qazaxıstan Prezidenti Kasım-Jomart Tokayevin Azərbaycana səfəri zamanı imzalanan "Azərbaycan-Qazaxıstan strateji münasibətlərinin möhkəmləndirilməsi və müttəfiqlik qarşılıqlı fəaliyyətinin dərinləşdirilməsi haqqında" Bəyannamə regionumuza və ümumilikdə türk birliyinə zərbə vurmaq üçün marıqda gözləyən böyük dünya güclərinə verilən ən lazımı "cavab"lardandır.

Yeri gəlmişkən qeyd edək ki, hazırda Füzulidə Qazaxıstan tərəfindən Azərbaycan xalqına hədiyyə olaraq inşa edilməkdə olan Kurmanqazi adına Yaradıcılıq İnkişaf Mərkəzi iki qardaş türk xalqı arasındakı dostluğun və qardaşlığın rəmzi kimi tikilir və qəlbimizi qürur hissələrlə doldurur.

Xatırladaq ki, ötən ilin noyabrında Səmərqənddə keçirilən Türk Dövlətləri Təşkilatının IX Zirvə Görüşündə Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin çıxışı türk dövlətləri birliyinin siyasi, iqtisadi, mədəni önəmini bir daha gündəmə gətirdi: "Türk dünyası 200 milyondan çox insanın yaşadığı geniş bir coğrafiyanı əhatə edir və böyük iqtisadi potensiala, enerji resurslarına, nəqliyyat yollarına və müasir hərbi imkanlara

malikdir. Türk dünyası böyük bir ailədir. Bir-birimizin milli maraqlarını nəzərə alaraq bundan sonra da qarşılıqlı dəstək və həmrəylik göstərməliyik. Siyasi, iqtisadi, ticari, mədəni, nəqliyyat, energetika, rəqəmsal transformasiya, kond təsərrüfatı, turizm sahələri ilə yanaşı, təhlükəsizlik, müdafiə, müdafiə sənayesi kimi sahələrdə də əməkdaşlığımızı fəallaşdırmalıyıq.

Türk dünyası təkcə müstəqil türk dövlətlərindən ibarət deyil, onun coğrafi sərhədləri daha genişdir. Hesab edirəm ki, Türk Dövlətləri Təşkilatının üzvləri olan ölkələrdən kənarında yaşayan soydaşlarımızın hüquqlarının, təhlükəsizliyinin, milli kimliyinin qorunması, onların assimilyasiyaya uğramaması kimi məsələləri artıq təşkilat çərçivəsində daimi əsasda diqqətdə saxlamağın vaxtı gəlib çatmışdır..."

Sözügedən zirvə görüşündə Qırğızıstan Prezidenti Sadır Japarovun çıxışında ölkəsinin Azərbaycanla münasibətlərinin yeni səviyyəyə yüksəldiyini vurğulayaraq "Son vaxtlar biz mənəm öz dostum Azərbaycan Prezidenti İlham Heydər oğlu Əliyevlə qarşılıqlı səfərlər edib dövlətlər arasında münasibətlərimizi yeni strateji tərəfdaşlıq səviyyəsinə yüksəltmişik" - fikirləri Azərbaycanın türk dünyasının mənəvi birliyi yolunda Macarıstanın Baş naziri Viktor Orbanın da qeyd etdiyi kimi "yeganə real şəxsləndirmə şansı" kimi dəyərləndirilməsinin bariz ifadəsidir.

Bu gün türk dünyası ölkələrinin rəhbərləri sözün həqiqi mənasında öz sələflərinə tarixi ibrət dərsi keçərək qardaşlığın, birliyin, həmrəyliyin möhtəşəm gücünü öz əməlləri ilə sübuta yetirirlər. O qanlı-qadali orta əsrlər türk tarixinin acı, faciəvi, bəllücü nəticələri bu gün türk dünyasının birləşmə zərurətinin nə qədər vacib olduğunu bizə bir daha xatırladır. Bu birliyin təminatında isə Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin yeri və rolu müstəna dərəcədə əvəzsizdir.

Bu gün təkcə ölkəmizdə deyil, bütövlükdə türk dünyası coğrafiyasında da, regionumuzda da İlham Əliyevin rəhbərliyi və yaxından iştirakı ilə tarix yenidən başlanır. İndi İlham Əliyev başlanğıcından böyük bir gələcəyə doğru addımlamağa başlamışıq. Prezident İlham Əliyev bizim ağılımıza belə gətirə bilmədiyimiz xəyalları gerçəklilyə çevirdi və bu gün də çevirməyə davam edir...

İlham Əliyev ümumilikdə əsrlərin ölənməz xəyallarını bir-bir gerçəkləşdirən bir lider kimi təkcə Azərbaycan tarixinə deyil, bütövlükdə türk tarixinə öz qüdrətli imzasını atır. Və bu imzanın mənəvi anlamı prezidentlikdən dəfələrlə üstündür. İlham Əliyev adı artıq təkcə ölkəmizdə deyil, türk coğrafiyasında da üz tutulacaq mənəvi bir ünvanıdır, ali məqamdır. Və bir zamanlar yazdığım fikri bir daha təkrarlamağım lazımlıdır: "İlham Əliyev adı, məqamı bütün inzibati vəzifələrin fəvqündədir!" Artıq uzun müddətdir beynəlxalq arena da şahiddir ki, İlham Əliyev ali məqamı qətiyyətli siyasi enerji sərf edərək türk dünyasının birliyi strategiyasına töhfə vermək yolunda, türkdilli ölkələr arasındakı qarşılıqlı əlaqələrin genişlənməsi uğrunda, türk dünyasının sadəcə coğrafi məkan olaraq deyil, mənəvi güc mərkəzi kimi dünyada özünə layiq yer tutması üçün çağdaş dönmənin yeni türk lideri olaraq misilsiz xidmət göstərir. Əlahəzrət tarix bu böyük xidməti unutmayacaq...